

сутність усталеної термінології, уніфікованих юридичних процедур щодо примирення, несистематизованість норми, якими регулювались примирні практики.

Позитивно оцінюється сама наявність нормативного регулювання, відповідних процедур, інтерпретаційних та правозастосовних актів в українській практиці, які уможливили мирне вирішення юридичних конфліктів. Вони розглядаються як історико-правове підґрунтя для формування інституту примирення в правовій системі сучасної України.

Ключові слова: примирення як правовий інститут; право Російської імперії примирна угода, медіаторський розбір.

Резюме

Гриб А.Н. Примирение в дореформенном законодательстве Российской империи и правоприменительной практике украинских губерний.

В статье проанализированы нормы имперского российского законодательства XVIII – первой половины XIX века, которыми регулировалось примирение в правовых спорах частного характера и практика их применения. Доказано отсутствие устоявшейся терминологии, унифицированных юридических процедур по примирению, несистематизированность норм, которыми регулировались примирительные практики.

Положительно оценивается само наличие нормативного регулирования, соответствующих процедур, интерпретационных и правоприменительных актов в украинской практике, которые делали возможным мирное разрешение юридических конфликтов. Они рассматриваются как историко-правовая основа для формирования института примирения в правовой системе современной Украины.

Ключевые слова: примирение как правовой институт; право Российской империи, примирительная сделка, медиаторский разбор.

Summary

Grib A. Reconciliation in the pre-reform law russian empire and law enforcement practice of Ukrainian provinces.

The article examines the imperial Russian legislation XVIII – first half of the XIX century, that regulated reconciliation of legal private disputes and practice of its application. The author proves lack of established terminology, standards of legal reconciliatory procedures and system of appropriate legal norms.

The author evaluates positively actual existence of such regulation, appropriate procedures and interpretative acts in Ukrainian law enforcement practice that made possible the peaceful resolution of legal conflicts. They are seen as historical and legal basis for the formation of the institute of reconciliation in the legal system of modern Ukraine.

Key words: reconciliation as a legal institution; law of The Russian Empire; conciliation agreement, mediation.

Отримано 24.06.2014

УДК 340.1; 340.13

О. В. КУЦІПАК

Ольга Вікторівна Куціпак, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОВИХ АКТІВ

Фундаментальним принципом розвитку права є те, що воно виступає регулятором суспільних відносин. Право з його властивостями є знаряддям, інструментом, засобом для вирішення різноманітних завдань. З одного боку, право повинно реагувати на ті зміни, що відбуваються у суспільстві, а з іншого – право саме виступає інструментом, за допомогою якого можна найшвидше і якісно здійснити необхідні перетворення. Формою такого прояву права та його джерелом в Україні виступають правові акти.

Вивчення теорії правових актів, зокрема дослідження їх поняття, видів і сутнісних характеристик, є актуальним у зв'язку з необхідністю удосконалення вітчизняної системи законодавства, ієрархічної структури та дії правових актів.

З огляду на це метою даної статті є аналіз категорії «правовий акт», його ознак та особливостей окремих його видів.

У науковій літературі до визначення терміну «правовий акт» зверталось чимало дослідників.

Так, за радянських часів окремі аспекти правових актів питання нормотворчості, ефективності законодавства, тлумачення правових актів та їх застосування досліджували С. С. Алексєєв, О. М. Васильєв, П. Є. Недбайло, В. С. Нерсесянц, В. І. Новосолов, С. В. Паленіна, А. С. Піголкін та ін. Серед російських правознавців слід згадати А. І. Бобильова, Р. Ф. Васильєва, В. І. Гоймана, С. Г. Дробязко, М. М. Карабєкова, А. П. Нестєрова та ін.

У сучасній вітчизняній юридичній науці зазначені ракурси проблеми, досліджували С. В. Бобровник, Ю. Л. Власов, М. Д. Гнатюк, Т. О. Дідич, Є. В. Житарєв, О. В. Зайчук, А. В. Зубенко, Л. О. Макаренко, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, Т. І. Тарахонич, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, М. О. Теплюк, О. І. Ющик та ін.

© О. В. Куціпак, 2014

Поза тим, чимало аспектів даної проблеми потребують переосмислення.

Звернемося до розуміння поняття «правовий акт». Так, С. С. Алексеев розуміє під правовим актом офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, що створюють юридичні стани і спрямований на регулювання суспільних відносин¹. Ю. А. Тихомиров правовим актом називає письмовий документ, що виражає волю уповноваженого суб'єкта права². А. С. Піголкін пише, що юридичний акт – це офіційно-письмовий документ, який породжує певні правові наслідки³. Юридичний акт, офіційний документ, виданий уповноваженим органом у заздалегідь встановленій формі, який породжує певні правові наслідки, створює юридичні стани і направлений на впорядкування суспільних відносин, відносин у політичному житті, сімейній сфері тощо. Юридичним актом називається також певна частина фактів юридичних, тобто тих правомірних дій суб'єктів права, які вчиняються з наміром створювати (припиняти, змінювати) конкретні правовідносини⁴.

Р. Ф. Васильєв пише, що правовий акт – це волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, що регулює суспільні відносини шляхом встановлення (зміни чи скасування) правових норм, а також встановлення (зміни, припинення конкретних правовідносин), результати яких у вигляді явищ, угод у встановлених законом випадках фіксуються в документальній формі⁵.

Із аналізу даних понять випливає, що зазначені підходи, єдині в основних змістовних характеристиках щодо розуміння правових актів, а саме – щодо уповноваженого суб'єкта, письмової форми виразу, щодо їх призначення здійснювати регулювання суспільних відносин тощо. Водночас, О. В. Малько правовим актом називає важливий засіб і центральну ланку правового життя, яка тісно пов'язана з механізмом правового регулювання та використанням юридичних засобів⁶. Вчений також наголошує, що правові акти можуть бути не тільки у вигляді документу та закріплені документально, а й існувати в усній, невербальній формі⁷.

Так, в юридичній літературі відсутнє єдине чітке бачення терміну «правовий акт», який є одним з елементів правової системи та правового життя. Результатом цього є наявність термінологічної плутанини та відсутності розмежування двох різних юридичних термінів – «правовий акт» та «нормативно-правовий акт». Причини полягає передусім в ототожненні понять «правовий акт» та «нормативно-правовий акт», останній, ми вважаємо, є вужчим за змістом. Ототожнення цих понять пов'язане, на наше переконання, з тим, що нормативно-правовий акт як джерело права займає відповідне місце в правовому регулюванні та має ряд переваг:

1) відрізняється оперативністю та необхідністю швидкого прийняття, можливістю за необхідності їх часткової зміни;

2) належить до специфічного типу офіційних актів, який у всіх випадках виражає волю держави;

3) за основним змістом є офіційним носієм юридичних норм, що забезпечує формальну визначеність права;

4) дозволяє визначити юридичну силу правових норм, які знаходяться в суворій ієрархічності та підпорядкованості⁸.

Із характеристики правового акта можна також спостерігати, що термін «правовий акт» ототожнюють з терміном «юридичний акт» або «юридичний документ». Це можна пояснити тим, що правовий акт оформлюється у встановлених законом випадках у вигляді письмового документа та може бути актом-документом, зміст якого фіксується у встановленій законом документальній формі, або актом-дією, за допомогою якого виникає юридичний результат (встановлення правових норм, їх застосування і т.д.).

Вітчизняний правознавець М. В. Кравчук аналогічно розуміє під правовим актом юридичний документ компетентного органу держави, в якому закріплено забезпечуване нею формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що охороняється державною владою від порушень. Учений виокремлює характерні риси даного джерела права: 1) нормативно-правовий акт виражає волю домінуючої частини населення або всього народу; 2) визначає юридичні норми; має певний владний характер; 3) закріплює правила поведінки суб'єктів; 4) встановлює форму виразу; 5) виконання нормативно-правового акта забезпечується силою примусу, заохочення, переконання⁹.

П. М. Рабінович у контексті дослідження зовнішньої форми прояву права під нормативно-юридичний акт розуміє письмовий документ компетентного органу держави (або уповноваженого нею органу місцевого самоврядування чи громадського об'єднання), в якому закріплено забезпечуване нею формально обов'язкове правило поведінки загального характеру.

Вчений, як це традиційно прийнято в науковій літературі, вважає, що нормативно-юридичний акт є найбільш важливою формою права соціально-демократичної орієнтації. Академік це пояснює незаперечними перевагами такого способу вираження юридичних норм саме з огляду на загальнолюдські принципи об'єктивного юридичного права (правового регулювання), які поступово все ширше впроваджуються у право соціально-демократичної орієнтації.

До таких переваг, зокрема, належать можливості: найбільш чітко й ясно формулювати зміст юридичних прав і обов'язків; довести зміст юридичної норми до відома адресатів якнайшвидше; забезпечити сприятливі умови для оперативного відшукування потрібної норми права; створити оптимальні умови для правильного – з погляду нормотворця – розуміння адресатом норми її змісту, смислу; оперативно змінювати чи скасовувати юридичну норму; полегшувати впорядкування, систематизацію численних юридичних норм¹⁰.

М. М. Марченко також підкреслює провідну роль нормативно-правового акта як джерела права у системі інших джерел права. Під нормативно-правовими актами, які часто для скорочення називають просто правовими актами, розуміють виражені у письмовій формі рішення компетентних державних органів, в яких містяться норми права. Це акти правотворчості, за допомогою яких і завдяки яким встановлюються чи скасовуються правові норми.

Усі без виключення правові акти є державними за своїм характером. Вони видаються чи санкціонуються лише органами державної влади, мають вольовий характер. У них міститься і через них відображається державна воля. З порушенням велінь, що містяться в нормативно-правових актах, пов'язується настання кримінально-правових, цивільно-правових та інших юридичних наслідків. Серед них, зокрема, закони, декрети, укази, постанови уряду, накази міністрів, рішення і постанови, що приймаються місцевими органами державної влади і управління.

Система нормативно-правових актів у кожній країні визначається конституцією, а також виданими на її підставі спеціальними законами, положеннями про ті чи інші державні органи, урядові постанови. Законодавством встановлюється також порядок видання, зміни, скасування чи доповнення нормативно-правових актів; вказується, який орган відповідно до якої процедури видає той чи інший нормативний акт¹¹.

У цілому правознавці ототожнюють поняття «нормативно-правовий акт» та «правовий акт» і розуміють під ним письмовий документ, що прийнятий компетентним органом держави або уповноваженим суб'єктом, що встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує норми права, містить розпорядження загального характеру і постійної дії, розрахований на багаторазове застосування. Основними ознаками нормативно-правового акта визначають такі¹²:

- відображає державні інтереси та спрямований на регулювання широкого кола найважливіших сфер суспільних відносин;
- складатися із частин, розділів, статей, параграфів, пунктів, підпунктів) та змісту (назва, дата, місце і суб'єкт прийняття, підпис уповноваженої посадової особи, реєстраційний номер), має визначену законом документальну форму закріплення; це закон чи підзаконний нормативно-правовий акт;
- змістом нормативно-правового акта є правила поведінки загального характеру, дія яких розповсюджується на невизначене коло суб'єктів;
- приймається чітко визначеним колом правотворчих органів;
- розробляється та приймається у чітко визначеному порядку;
- є обов'язковим для виконання, забезпечується системою державних гарантій, у тому числі й примусовими засобами;
- публікується у спеціальних виданнях (в Україні згідно з Указом Президента від 10 червня 1997 р. «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»:
- офіційними друкованими виданнями є: «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», «Урядовий кур'єр»);
- діє у часі, просторі і за колом осіб;
- має юридичну силу, що дає можливість визначити принципи підпорядкування й ієрархічної побудови системи нормативно-правових актів.

Отже, з огляду розглянуті вище підходи, можна говорити про широке та вузьке розуміння нормативно-правового акта. У широкому розумінні під терміном «правовий акт» слід розуміти сукупність юридично значущих явищ об'єктивної реальності, що створюють певні правовідносини. У вузькому розумінні – це документ, який, по-перше, оформлений у словесно-письмовому вигляді; по-друге, це можуть бути певні дії правореалізуючої практики, що в сукупності формують механізм реалізації права¹³.

Правові акти також представляють собою зовнішню форму прояву правового життя, у зв'язку з чим покликані виконувати особливі функції, серед яких: 1) забезпечення повного і точного виразу волі держави; 2) правові акти повинні бути доведені до громадян, оскільки в них виражена воля держави; 3) правові акти є одним з найважливіших засобів впливу на поведінку людей, формування правової культури та правового життя даного суспільства.

В юридичній літературі виділяють загальні функції та спеціальні функції правових актів: загальні функції притаманні всім правовим актам; спеціальні функції притаманні кожному різновиду правових актів окремо і саме в них виражаються їх специфічні риси. До загальних необхідно віднести такі: системоутворююча функція, регулятивна функція, інформаційна, виховна функція. До спеціальних: охорона функція, цільова, правозабезпечувальна або державно-забезпечувальна функція, правореалізуюча, структурно-організаційна функція та ін.¹⁴. Зосередження уваги на функціях правових актів є не випадковим, адже функції правових актів визначають механізм впливу різних актів на суспільні відносини та їх суб'єктів, а також дозволяють визначити їх роль у механізмі правового регулювання.

Отже, з огляду на викладене, основними ознаками правових актів є такі: державно-владний (офіційний) характер правових актів; формальна визначеність (текстуальний вираз); нормативний характер; чітке цільове призначення регулювати суспільні відносини; конкретні параметри їх дії; юридична сила; містять правові приписи загально-обов'язкового характеру.

Нормативно-правові акти є, свого роду, ключовим стрижнем правового життя суспільства, оскільки, встановлюючи відповідні правила поведінки, направляють усі суспільні процеси у конкретно-визначене правове русло. І чим досконалішою буде теорія правових актів, тим ефективнішим буде процес відпрацювання законопроектів про нормативно-правові акти, що надасть змогу підвищити якість їх розробки та прийняття.

На жаль, чисельні здобутки юридичної науки залишаються досі не використаними практиками в сфері юридичної діяльності.

Зокрема, М. О. Теплюк, досліджуючи стан втілення наукових пропозицій до проекту Закону України «Про закони і законодавчу діяльність», пише про виняткове політико-юридичне значення для вітчизняної

правової системи цього законопроекту, який повинен стати уніфікуючим законом у регулюванні законодавчої діяльності, поряд з іншими законами, які регулюють окремі аспекти цієї діяльності¹⁵.

У контексті вказаного вважаємо за необхідне звернутися до проектів законів України про нормативно-правові акти, автори яких пропонують законодавчо закріпити чисельні положення юридичної науки щодо теорії правового акта. У цілому, законопроектами вперше визначаються види нормативно-правових актів, система та ієрархія нормативно-правових актів, встановлюються порядок їх прийняття (видання), набрання ними чинності, застосування, обліку, єдині норми до нормопроектувальної техніки, а також визначаються способи вирішення колізій нормативно-правових актів.

Проект Закону України «Про нормативно-правові акти», що нині зареєстрований у Верховній Раді України № 7409 від 1 грудня 2010 р., автором якого є народний депутат України Ю. Р. Мірошніченко¹⁶, має на меті визначити систему та види нормативно-правових актів, регулювати суспільні відносини, пов'язані з розробленням нормативно-правових актів, їх прийняттям, державною реєстрацією, набранням ними чинності та обліком, встановити вимоги до техніки нормопроектування та нормотворчого процесу, урегулювати питання дії нормативно-правових актів, їх офіційного тлумачення та роз'яснення.

Даний законопроект враховує чисельні здобутки юридичної науки щодо теорії нормативно-правового акта та його ознак і містить визначення, окремих понять.

Так, ст. 1 законопроекту містить дефініцію «нормативно-правовий акт» – це «офіційний документ, прийнятий (виданий) уповноваженим на це суб'єктом у визначених законом формі та порядку, що встановлює норми права. Якщо в тексті такого офіційного документа одночасно містяться норми права та організаційно-розпорядчі норми, він вважається нормативно-правовим».

У статтях 57, 58 та 59 даного законопроекту надається роз'яснення щодо параметрів дії нормативно-правового акта у часі, просторі та за колом осіб. Зокрема, у законопроекті вказується, що дія нормативно-правового акта починається з дня набрання ним чинності і закінчується днем припинення його чинності. У п. 5 ст. 57 наводяться умови припинення дії нормативно-правового акта: 1) у разі закінчення строку дії, якщо такий строк визначено в його тексті; 2) у разі визнання його таким, що втратив чинність; 3) у разі визнання його нечинним; 4) у разі його скасування.

Даний законопроект містить й інші законотворчі новели, які звичайно, потребують свого удосконалення та відповідного процесу легалізації. Водночас, прийняття такого роду закону сприятиме встановленню єдиних загальнообов'язкових вимог щодо використання єдиного терміно-понятійного інструментарію, до розроблення та прийняття нормативно-правових актів, що сприятиме упорядкуванню та підвищенню якості нормотворчої діяльності, стабілізації та систематизації законодавства.

Отже, виходячи з досліджуваних вище уявлень про правовий акт, його функції та ознаки, ми дійшли таких висновків.

Терміни «правовий акт» та «нормативно-правовий акт» ми не отожднюємо. Не заперечуючи проти терміну «нормативно-правовий акт», ми усе ж надаємо перевагу терміну «правовий акт» і обґрунтовуємо це тим, що така характеристика, як «нормативність», притаманна саме нормативно-правовому акту і слугує водорозділом вказаних понять. Водночас поняття «правовий акт» є ширшим за поняття «нормативно-правовий акт», оскільки включає в себе останнє.

Правові акти мають, як ми з'ясували, й інші сутнісні ознаки, серед яких: державно-владний (офіційний) характер; формальна визначеність (текстуальний вираз); нормативний характер; чітке цільове призначення щодо регулювання суспільних відносин; конкретні параметри їх дії; юридична сила; характеризується здатністю встановлювати, змінювати, припиняти правовідносини; містять правові приписи загально-обов'язкового характеру.

З огляду на це під *правовим актом* ми розуміємо офіційний письмовий документ компетентних органів держави, нормативного, ненормативного чи індивідуального характеру, виданий відповідно до їх компетенції, який направлений на: а) встановлення певної моделі поведінки (чи обов'язку діяти певним чином) у конкретній ситуації; б) встановлення, зміну чи припинення дії норм права, носить загальний чи локальний характер та застосовується неодноразово (нормативно-правовий акт). Особливістю таких актів є те, що вони приймаються у процесі правотворчості органів державної влади.

¹ Алексеев С. С. Проблемы теории права : [курс лекций] : В 2-х т. / С. С. Алексеев. – Свердловск: Свердл. юрид. ин-т, 1973. – Т. 2. – С. 256.

² Тихомиров Ю. А. Правовые акты : [учеб.-практ. и справ. пособие] / Ю. А. Тихомиров, И. В. Котелевская. – М. : Юринформцентр, 1999. – С. 17.

³ Общая теория права : учеб. для юрид. вузов по спец. «Правоведение» / [Ю. А. Дмитриев, И. Ф. Казьмич, В. В. Лазарев и др.]; под общ. ред. А. С. Пиголкина ; Моск. ин-т экономики, политики и права, Юрид. учеб.-науч. центр МГУ им. Н. Э. Баумана. – М. : Изд-во МГТУ, 1997. – С. 49.

⁴ Тихомиров Ю. А. Правовые акты : [учеб.-практ. и справ. пособие] / Ю. А. Тихомиров, И. В. Котелевская. – М. : Юринформцентр, 1999. – С. 32–33.

⁵ Васильев Р. Ф. О понятии правового акта / Р. Ф. Васильев // Вестник МГУ. – [Сер. 11 «Право»]. – 1998. – № 5. – С. 25.

⁶ Малько А. В. Новые явления в политико-правовой жизни России : вопросы теории и практики / А. В. Малько. – Тольятти : Волж. ун-т им. В. Н. Татищева, 1999. – С. 38.

⁷ Малько А. В. Правовые акты как основное средство реализации правовой политики / А. В. Малько // Российская правовая политика : [курс лекций] / [под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько]. – М. : Норма, 2003. – С. 134.

- ⁸ Джуря В. В. Правовые акты органов судебной власти : [дис. ... канд. юрид. наук] : 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений / В. В. Джуря. – Иркутск, 2009. – С. 26–27.
- ⁹ Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : [навч. посіб.] / М. В. Кравчук. – К. : Атіка, 2003. – С. 163–164.
- ¹⁰ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посіб.] / П. М. Рабінович. – [Вид. 10-е, доп.]. – Львів : Край, 2008. – С. 127–128.
- ¹¹ Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права : [учебник] // М. Н. Марченко. – М. : Проспект, 2001. – С. 567.
- ¹² Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / [за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 342–344.
- ¹³ Шиянов В. А. Правовая система и правовая жизнь общества: теоретический аспект взаимодействия : [дис. ... докт. юрид. наук] : 12.00.01 / В. А. Шиянов. – М., 2008. – С. 50.
- ¹⁴ Політологія : [курс лекцій для студ. всіх форм навчання] / [О. О. Бакуменко, В. В. Березовський, О. Ю. Кашаба]. – Х. : Укр. інж.-пед. акад., 2007. – С. 180–185.
- ¹⁵ Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію / М. О. Теплюк. – К. : Парламентське вид-во, 2013. – С. 337.
- ¹⁶ Про нормативно-правові акти : [Проект Закону України № 7409 від 01.12.2010 (текст від 17.10.2012 р.)] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Офіційний сайт Верховної Ради України / http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7409&skl=7.

Резюме

Куціпак О. В. Поняття та ознаки правових актів.

У статті представлені основні підходи в юридичній літературі до розуміння правових актів, аналізуються їх основні ознаки, серед яких особливе місце належить нормативності. Обґрунтовується теза про доцільність розмежування індивідуальних та ненормативних правових актів всупереч традиційному підходу в юридичній літературі щодо їх ототонення.

Ключові слова: держава, нормативно-правовий акт, право, правовий акт, дія норм права.

Резюме

Куціпак О. В. Понятие и признаки правовых актов.

В статье представлены основные подходы в юридической литературе к пониманию правовых актов, анализируются их основные признаки, среди которых особое место принадлежит нормативности. Обосновывается тезис о целесообразности разграничения индивидуальных и ненормативных правовых актов вопреки традиционному взгляду в юридической литературе относительно их отождествления.

Ключевые слова: государство, нормативно-правовой акт, право, правовой акт, действие норм права.

Summary

Kucipak O. Concept and characteristics of legal acts.

The article presents the main approaches in the legal literature to the understanding of the legal acts and analyzes their main features, among which a special place belongs to normativity. The author proves the feasibility of the separation of individual and non-normative legal acts contrary to the traditional approach in the legal literature regarding their identification.

Key words: state, normative legal act, law, legal act, the rules of law.

Отримано 14.06.2014

УДК 340.1

Я. Л. МОСКАЛЕНКО

Яна Леонтівна Москаленко, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

МІСЦЕ І РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ В СИСТЕМІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Кожне справжнє наукове спрямування, підхід або спосіб вивчення наукових явищ так чи інакше спрямовані на пошук об'єктивної істини. Саме істинність наукових знань у правовій сфері повинна слугувати і слугує справедливості, свободі, верховенству права. У сучасних умовах такі твердження отримують «нове дихання», нове спрямування до дії, вимагаючи інтерпретації змісту правових норм відповідно до політико-правових реалій.

Сьогодні «оголені» всі аспекти життєдіяльності громадянського суспільства в Україні: політичні, економічні, соціальні, філософські і, безумовно, правові.

На жаль, можна без перебільшення констатувати, що сучасна наука, в тому числі правова, виявила свою повну нездатність до вирішення тих важливих проблем, які поставило на сучасному етапі розвитку українське суспільство, безпосередньо український народ.

© Я. Л. Москаленко, 2014